

УДК 347.94

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2019.9.06>

Каламайко А.Ю.

к.ю.н.,

асистент кафедри цивільного процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

СУДОВЕ ДОКАЗУВАННЯ ТА РОЛЬ СУДУ В НОВІЙ РЕДАКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Процесуальне законодавство традиційно залишається доволі консервативним і обережно ставиться до новацій. Зміни до процесуального законодавства, внесені Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів до процесуальних кодексів», які набрали чинності наприкінці 2017 року, стали суттєвим кроком на шляху до проведення судової реформи та започаткували системні зміни в базовій структурі цивільного процесу.

У теорії цивільного процесуального права значна увага приділяється доказуванню, яке розглядається як один із ключових елементів судового провадження. Встановлення фактичних обставин справи і їх правова кваліфікація є важливими аспектами процесуальної діяльності в цивільному процесі. Лише за умови встановлення судом юридико-фактичної основи для вирішення цивільної справи можуть бути виконані завдання цивільного судочинства щодо справедливого, неупередженого й своєчасного розгляду й вирішення цивільних справ і захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів суб'єктів права [1, с. 474].

У таких умовах проблематика судового доказування та ролі суду в цьому процесі отримали новий виток розвитку, адже з'явилася нагальна потреба в систематизації та комплексному науковому опрацюванні запрова-

джених змін з огляду на наявний практичний та теоретичний досвід.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблемам доказування було приділено багато уваги в науці цивільного процесу. Праці таких науковців, як Л.А. Ванєєва, П.П. Заворотько, О.В. Іванов, В.В. Комаров, О.Ф. Клейнман, С.В. Курильов, М.К. Трешніков та М.Й. Штефан та багатьох інших, і нині становлять основу теорії доказування в цивільному процесі.

Формулювання завдання дослідження. Завданням дослідження є аналіз наявних теоретичних конструкцій та законодавчо закріплених положень щодо судового доказування з метою встановлення ролі суду відповідно до чинної редакції норм цивільного процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Для встановлення фактичних обставин справи учасники цивільного процесу мають вчинити ряд дій у певній процесуальній формі. Це твердження береться за основу в багатьох наукових працях, однак у правовій доктрині відсутнє єдине загальноприйняте бачення сутності й співвідношення таких ключових понять, як судові пізнання та судові доказування. Зазначені поняття в різні часи розглядалися як тотожні або як співвідносні за обсягом: доказування розумілося як частина пізнання [2–5], як форма об'єктивації пізнавальної діяльності [6, с. 360] або як опосередковане пізнання [7, с. 340–373; 8, с. 123–126]. Водночас науковці погоджуються щодо онтологічної єдності судового пізнання й судо-

вого доказування [9, с. 52–60; 10, с. 241–242; 11, с. 10].

До другої половини XIX століття процесуальна теорія обмежувалася лише описом процесуальних дій (так звана «описова теорія»), оскільки в ній була відсутня загальна частина – загальні вчення про поняття, предмет і метод цивільного процесуального права, про принципи права, процесуальні правовідносини і їх суб'єктів, про судове доказування та докази і т.д. [12, с. 688].

На початку XX століття Є.В. Васьковський стверджував: «Діяльність сторін позову, яка має на меті переконати суд в істинності їхніх тверджень і заяв, зветься доказуванням» [13, с. 289]. Так само писав і А.Х. Гольмстен: «Сторони пропонують відомі дані суду; вони, переконані в істинності факту, намагаються викликати в нього таке саме переконання» [14, с. 184].

Ці науковці пов'язували судове доказування з переконанням сторонами суду у своїй правоті, що відбивало розвиток змагальних засад цивільного процесу. Така точка зору стала передумовою розмежування судового пізнання й судового доказування. Пізнання визначалося як діяльність суду, спрямована на встановлення істини, а доказування – як діяльність сторін із обґрунтування своїх вимог та заперечень [15, с. 43; 16, с. 40–43; 17, с. 47]. Зміст доказування розглядався, як правило, через процесуальну діяльність заінтересованих суб'єктів цивільного процесу.

Дослідження інституту судового доказування в цивільному процесі отримало суттєвий розвиток у 1940–1950-х роках, коли наука стала розвиватися активніше, але найбільш повно питання доказування було розглянуто значно пізніше. Саме у 80-х роках XX століття теоретиками цивільного процесу всебічно досліджувалися найбільш дискусійні в науці цивільного процесуального права питання, у тому числі про сутність судового доказування, його зв'язок із логічною розумовою діяльністю суддів, про суб'єктів судового доказування і розподіл між ними тягаря

доказування, про поняття судових доказів, їх належності і допустимості [12, с. 692–700]. Написані в цей час праці таких науковців, як Л.А. Ванєєва, П.П. Заворотько, О.В. Іванов, С.В. Курильов, М.К. Треушніков та М.Й. Штефан, і нині становлять основу теорії доказування у цивільному процесі.

У сучасній цивільній процесуальній науці пропонуються різні визначення поняття судового доказування. Так, М.І. Балюк та Д.Д. Луспенік під судовим доказуванням розуміють особливу процесуальну діяльність, яку здійснюють учасники справи та суд [18, с. 143]. Таке визначення потребує роз'яснень щодо розуміння поняття «особлива процесуальна діяльність», а також щодо розмежування в межах цієї діяльності функцій і повноважень суду та учасників справи.

Дещо відрізняється точка зору В.В. Бабенко, яка з огляду на інтелектуальну складову частину доказування визначила судове доказування як розумову та процесуальну діяльність його суб'єктів із доведення будь-якого положення і виведення нового знання на підставі дослідженого [19, с. 7].

Досить слушно М.К. Треушніков пропонує визначити судове доказування як логіко-практичну діяльність учасників справи і суду по встановленню наявності або відсутності обставин, що мають значення для правильного вирішення справи [20, с. 88].

Враховуючи вищенаведені позиції науковців щодо трактування доказування, його поняття і змісту, вважаємо справедливим твердження В.В. Комарова, що поділ єдиного процесу пізнання обставин справи загалом на доказування фактів, з одного боку, і пізнання – з іншого, виглядає мало обґрунтованим теоретично й не виправданим інтересами практики. На його думку, доказування – це основна частина процесуальної діяльності, спрямована на одержання об'єктивних даних, необхідних для виконання завдань цивільного судочинства [21, с. 3–4]. У вказаному визначенні цілком слушно закладено значення цієї діяльності та її мету.

З онтологічної точки зору поняття доказування загалом тлумачиться і як процес мислення, який полягає в обґрунтуванні істинності певного положення за допомогою інших положень, істинність яких встановлена раніше [22, с. 350], і як виявлення зв'язків між цим явищем, фактом та іншими фактами, явищами, які його обґрунтовують [23, с. 288], і як посвідчення, підтвердження, обґрунтування правильності певних думок чи рішень за допомогою доказів, аргументів, фактів [24, с. 91]. А доказувати означає підтверджувати істинність, правильність чогось переконливими доказами, фактами тощо (синонімами є обґрунтувати, аргументувати) [25, с. 258].

Очевидно, є підстави вважати, що судове доказування має подвійну природу: воно містить пізнавальну (логічну) і процесуальну діяльність, тобто процесуальні дії щодо доказування підкорюються правовим нормам та засновані на них. Хоча доказування становить собою їх нерозривну єдність, із науковою метою для повного й системного розуміння сутності доказування як форми пізнання в цивільному процесі доцільно досліджувати його дві сторони: пізнавальну (логічну) діяльність та процесуальну діяльність.

З одного боку, судове пізнання – це різновид пізнавальної діяльності, а тому має містити родові ознаки пізнання як діяльності. З іншого – характеристика пізнання як *судового* надає особливих якостей пізнавальній діяльності, які проявляються в її ознаках. Об'єктом судового пізнання є обставини цивільної справи, а не будь-які явища об'єктивної дійсності [26, с. 11], хоча існують думки і про включення до об'єктів і матеріальних правовідносин сторін [16, с. 37]. Сам процес судового пізнання здійснюється за допомогою специфічних засобів пізнання та у передбаченій законом процесуальній формі [21, с. 3]. Отримана внаслідок судового пізнання інформація характеризується порівняно новизною, а змога здійснити повторне підтвердження висунутої тези істотно обмежена. Так само законом передбачено

специфічне оформлення результатів судового пізнання у формі судових рішень [27, с. 251].

Сенс судового пізнання полягає в тому, що суд під час судового розгляду здійснює мисленнєвий рух від знання ймовірного, яке виражене в позовній заяві та твердженнях заінтересованих осіб, до знання дійсного. При цьому така діяльність має специфіку, детерміновану змагальністю цивільного судочинства, для якого характерні наявність протилежних інтересів і прагнення висвітлити фактичні обставини відповідно до власних цілей участі у справі. Оскільки, за загальним правилом, суд не має права збирати докази за власною ініціативою, а виступає як незалежний безсторонній арбітр, пізнавати обставини справи він може лише на підставі тих доказів, які були надані сторонами. Водночас судове пізнання охоплює не тільки встановлення фактів, а й їх правову кваліфікацію.

Підсумовуючи точки зору щодо сутності судового доказування і його співвідношення із судовим пізнанням, можна зазначити, що за своєю гносеологічною суттю судове доказування являє собою форму судового пізнання, метою якого є встановлення фактичних обставин у процесі вирішення судом цивільних справ. Судове пізнання, своєю чергою, будучи нерозривно пов'язаним із судовим доказуванням через єдність логічної та процесуальної діяльності, не обмежується встановленням обставин справи, а й охоплює їх правову кваліфікацію і висновки щодо наявності чи відсутності певних правовідносин між учасниками процесу.

Для характеристики сутності доказування в цивільному процесі одним із ключових питань є визначення предмета доказування. Як зазначає М.Й. Штефан, на встановлення предмета доказування спрямована вся доказова діяльність суду та учасників справи [27, с. 284]. У науці цивільного процесуального права традиційно під предметом доказування розуміють коло фактів матеріально-правового значення, що підлягають встановленню для вирішення цивільної справи по суті, тобто

для вирішення питання про суб'єктивні матеріальні права та обов'язки сторін [1, с. 486].

Однак є інші погляди щодо визначення предмета доказування. Так, О.В. Баулін пропонує розуміти під предметом доказування сукупність юридичних фактів, встановлення яких забезпечить ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення [26, с. 61–63]. Водночас О.Ф. Клейнман [3, с. 33], С.В. Курильов [28, с. 39], М.К. Треушніков [11, с. 15–16], Т.В. Сахнова [29, с. 380] визначали предмет доказування як юридичні факти підстав позову і заперечення проти нього, на які вказує норма матеріального права, що підлягає застосуванню. Однак такий підхід не є безспірним.

Відповідно до ч. 2 ст. 77 ЦПК України предметом доказування є обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення. Таке трактування не є точним, оскільки включає до предмета доказування абсолютно всі факти (як матеріально-правові, так і процесуальні), а тому предмет доказування ототожнюється з межами доказування. Оскільки межі доказування охоплюють предмет доказування та всі інші факти, які можуть мати значення для справи, очевидно, що ці два поняття є різними за обсягом. Водночас до предмета доказування належать лише ті факти, без встановлення яких є неможливим визначення прав та обов'язків сторін, а отже, і вирішення спору про право. При цьому обставини, визнані сторонами, а також інші обставини, передбачені у ст. 82 ЦПК України, не виключаються з предмета доказування, але вже не потребують доказування.

Розрізнення меж доказування та предмета доказування має не тільки суто наукове, а й безпосереднє практичне значення – безпідставне їх ототожнення може призвести до неправильного встановлення кола фактів, які обов'язково необхідно встановити, і, як наслідок, неправильного висновку щодо доведеності вимог чи заперечень сторін.

Первинне визначення фактів, які входять до предмета доказування, покладено на сторін. Позивач у позовній заяві, а відповідач у запереченні проти позову чи зустрічному позові викладають факти, якими обґрунтовують свої вимоги та заперечення і які мають бути встановлені для вирішення справи. Однак ці факти не тотожні предмету доказування, оскільки їх довільно обирають сторони. Внаслідок помилки або наміру вони можуть посилатися на обставини, які не мають значення для справи, однак це жодним чином не впливатиме на предмет доказування по справі. Наприклад, у спорі про визнання права приватної власності на нежитлове приміщення відповідачами було заявлено низку клопотань та наведено як докази вартості майна інший договір щодо того самого майна. Суд відхилив доводи відповідачів, оскільки предметом спору є дійсність конкретного договору і суд не має права давати правову оцінку обставинам, які не входять до предмета доказування у справі [30]. Так само у справі про встановлення порядку користування квартирою відповідачка подала суду клопотання про призначення додаткової судової будівельно-технічної експертизи щодо зміни вартості квартири. Суд у своїй ухвалі зробив висновок, що визнання прав або відмова в його визнанні не залежать від вартості предмета спору, тому вказана обставина не входить до предмета доказування [31].

Таким чином, саме суд остаточно вирішує питання, чи стосується конкретний факт, на який посилаються сторони, справи. При цьому не обмежується принцип змагальності і на стороні залишається тягар доказування тих фактів, що обґрунтовують її вимоги чи заперечення. У разі недоведення позивачем фактів, що входять до предмета доказування (зокрема у разі їх незазначення в підставі позову), позовні вимоги будуть вважатися недоведеними, а у позові буде відмовлено. Так само в разі недоведення фактів, які покладені в основу заперечень відповідача, ці заперечення не можуть бути підставою для відмови в задоволенні позову.

Виходячи з конструкції тягаря доказування, сторони впливають на предмет доказування у справі шляхом формування вимог та заперечень, які сторони заявляють. На підставі предмета позову та заперечень відповідача суд визначає обставини, які, відповідно до норми матеріального права [32], необхідно встановити для вирішення спору і роз'яснює їх сторонам (п. 5 ч. 2 ст. 197 ЦПК України), тим самим він встановлює предмет доказування в кожній справі. Безперечно, кожна зі сторін має свої цілі в судовому процесі і для їх досягнення буде намагатися переконати суд в існуванні або відсутності певних фактів. Однак предмет доказування при цьому є єдиним для всіх учасників справи, оскільки він об'єктивно впливає з норми матеріального права.

У зв'язку з розглядом проблеми суб'єктів доказування та тієї обставини, що встановлює цей предмет доказування саме суд, цілком логічно виникає питання про можливість визнання його одним із суб'єктів процесу доказування. Перша точка зору обґрунтовувалася К.С. Юдельсоном та М.К. Треушніковим. Вони стверджували, що судово доказування складається з процесуальних дій щодо твердження про факти, вказівки на докази, їх надання, збирання, дослідження та оцінки. Суб'єктами такої діяльності є суд та учасники справи [33, с. 23–24].

Протилежний підхід, запропонований О.Ф. Клейнманом, базується на тому, що доказування в цивільному процесі становить процесуальна діяльність сторін, яка ґрунтується на сукупності відповідних процесуальних прав і полягає у твердженнях про фактичні обставини справи, наданні доказів, спростуванні доказів суперника, заявленні клопотань про витребування доказів, участі в дослідженні доказів, пояснень із приводу досліджених доказів. Тому в поняття судового доказування не варто включати дослідження, перевірку та оцінку доказів судом [17, с. 47], тобто суб'єктами доказування є тільки сторони, чий спір про право вирішується судом.

Наведені вище теоретичні підходи необхідно оцінювати в контексті чинного процесуального законодавства та «формули змагальності», закріпленої ЦПК України. Так, відповідно до ст. 10 ЦПК України в редакції до змін, внесених 2017 року Законом України № 2147-19, сторони та інші особи, які беруть участь у справі, мають рівні права щодо подання доказів, їх дослідження та доведення перед судом їх переконливості. Кожна сторона має довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Суд сприяє всебічному і повному з'ясуванню обставин справи: роз'яснює особам, які беруть участь у справі, їх права та обов'язки, попереджує про наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій і сприяє здійсненню їхніх прав у випадках, встановлених цим Кодексом.

Отже, з наведеної статті випливає, що право та обов'язок подання доказів покладалося на сторони, а суд лише сприяє з'ясуванню обставин справи, не маючи права збирати докази за власною ініціативою.

Водночас чинний ЦПК України у редакції 2017 року у ст. 13 закріплює, що «збирання доказів не є обов'язком суду», а також що «суд має право збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи лише у випадках, коли це необхідно для захисту малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом». Таким чином, можна констатувати розширення активності суду та появу нового аргументу на користь того, щоб розглядати суд як суб'єкт доказування з певними зауваженнями.

Варто зазначити, що активність суду в процесуальній науці і законодавстві в деяких зарубіжних країнах розглядається в контексті так званого «судового керівництва» (case management), одним з елементів якого розглядаються і певні повноваження суду в доказовій діяльності. У Великій Британії, яка завжди була прикладом класичної змагальності, де суд відіграє пасивну роль, за судом закріплено певні прояви «обов'язкової активності», як-от

направлення сторонам бланку з переліком питань (allocation questionnaire) [34, с. 32–34]. У цивільному процесі Німеччини суддя має керувати розглядом справи та зосереджувати увагу на вирішальних питаннях. Суди мають право робити запити за посадою, наприклад, запит щодо висновку експерта, а також проводити дослідження доказів у справі шляхом проведення відеоконференції [35, с. 185].

У процесі вирішення питання щодо статусу суду в доказовій діяльності, тобто чи входить суд до суб'єктів доказування, необхідно виходити з класичного уявлення про структуру та елементи судового доказування. Зазвичай виокремлюють такі елементи, як збирання доказів, дослідження доказів та їх оцінку [21, с. 5]. Окремі автори наводять більш деталізовану структуру, а саме вказівка на факти, вказівка на докази, подання доказів, витребування доказів, дослідження доказів, оцінка доказів [11, с. 44–45]. При цьому окремі науковці вважають, що оцінка не входить до структури доказування, не здійснюється сторонами, а входить до сфери судового пізнання та здійснюється виключно судом [16, с. 133].

Розглядаючи це питання, варто виходити з того, що встановлення обставин цивільної справи складається з двох груп процесуальних дій: 1) процесуальних дій сторін та учасників справи при вирішенні цивільної справи судом і 2) процесуальних дій суду.

Процесуальними діями сторін та інших учасників справи вважаються такі їх дії, які вони вчиняють із метою переконати суд у необхідності захисту їх особистих прав. Такими діями є зазначення фактів, зазначення доказів, подання доказів, подання клопотань щодо витребування доказів, дослідження доказів та оцінка доказів. Першими чотирма діями учасники справи формують доказовий матеріал, з якого буде отримана інформація, що має значення для справи. Останніми двома учасники справи наводять власне бачення ситуації, що склалася, та переконують суд в її істинності, логічно

обґрунтовуючи достовірність власних доказів та спростовуючи докази опонента.

Процесуальні дії суду вчиняються чи можуть вчинятися ним з урахуванням процесуальних дій сторін із метою досягнення достовірного знання про обставини справи та необхідність захисту особистих прав сторін, третіх осіб та інших учасників справи. Такими діями є витребування доказів за клопотанням учасників справи, дослідження доказів та їх оцінка.

Що стосується оцінки доказів, то суб'єктом оцінки виступає саме суд. Відповідно до ст. 89 ЦПК України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Із наведеного випливає, що безпосередність дослідження доказів судом є необхідною передумовою належної їх оцінки. А згідно із ст. 213 ЦПК України суд під час розгляду справи має безпосередньо дослідити докази у справі. Це означає, що суд має безпосередньо заслухати пояснення сторін та третіх осіб, показання свідків, висновки експертів, знайомитися з письмовими та речовими доказами тощо.

Завершуючи огляд елементів судового доказування, доречно зауважити, що його варто тлумачити в контексті ст. 2 ЦПК України, оскільки його зміст впливає із завдань цивільного судочинства, якими є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ із метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Виконання цих завдань можливе, лише якщо під час розгляду справи буде надана належна правова оцінка фактичним обставинам цього спору. Лише в такому разі суд буде мати змогу визначити належну норму матеріального права, яка регулює ці спірні відносини, та з'ясувати суб'єктивні права і обов'язки учасників цих відносин.

Висновки. Доказування – це процесуальна форма пізнання фактичних обставин справи судом та учасниками справи на основі дослідження передбачених законом засобів доказування з метою встановлення певних обставин, на які сторони посилаються як на підстави своїх вимог та заперечень, а також інших обставин, що мають значення для розгляду справи. При цьому суд є специфічним суб'єк-

том доказування, оскільки як суб'єкт судового пізнання він скеровує діяльність інших учасників судочинства задля створення умов для встановлення обставин справи. Саме на суд покладається обов'язок справедливо, неупереджено та своєчасно здійснювати розгляд цивільних справ із метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню сутності судового доказування та його співвідношення із суміжними поняттями. Проводиться аналіз родового поняття доказування та його різновиду – судового доказування, робиться висновок про притаманні цій діяльності специфічні ознаки. Конспективний аналіз точок зору щодо сутності судового доказування дає змогу дійти висновку, що воно має подвійну природу: воно містить пізнавальну (логічну) і процесуальну діяльність, що становлять собою нерозривну єдність, тобто процесуальні дії щодо доказування підкорюються правовим нормам та засновані на них. Одночасно звертається увага на проблематику визначення предмета доказування та роль суду і учасників справи у цьому процесі. Недосконалість законодавства призводить до змішування понять «предмет доказування» та «межі доказування», що негативно впливає на правозастосовчу практику. Остання частина статті присвячена детальному аналізу правового статусу суду в контексті судового доказування та пошуку оптимального варіанту закріплення його статусу з урахуванням як законодавчого досвіду, так і судової практики. Оцінюючи наявні в науці точки зору, можна дійти висновку, що суд можна розглядати як суб'єкт доказування, оскільки він має окремі повноваження в межах цієї діяльності, без яких мета доказування та завдання цивільного судочинства не можуть бути досягнуті. Крім того, зміни до процесуального законодавства від 2017 року призвели до розширення повноважень суду та стали проявом світового тренду на посилення ролі суду, який отримав назву судове керівництво (case management). У результаті доказування пропонується розглядати як процесуальну форму пізнання фактичних обставин справи судом та учасниками справи на основі дослідження передбачених законом засобів доказування з метою встановлення певних обставин, на які сторони посилаються як на підстави своїх вимог та заперечень, а також інших обставин, що мають значення для розгляду справи.

Ключові слова: судове доказування, судове пізнання, предмет доказування, судове керівництво.

Kalamaiko A.Yu. Judicial evidence and the role of the court in the new edition of the Civil Procedure Code of Ukraine

Summary

The article is devoted to the study of the essence of judicial evidence and its relation with related concepts. An analysis of the generic concept of evidence and its variant – judicial evidence is conducted, and the conclusion is drawn about specific features inherent in this activity. Conspective analysis of the existing points of view on the essence of judicial evidence allows to conclude that it has a dual nature: it contains cognitive (logical) and procedural activities that are indissoluble unity, that is, procedural actions to prove subject to legal rules and. At the same time, attention is paid to the issue of determining the subject of evidence and the role of the court and the participants in the case. The imperfection

of the law leads to confusion of the subject of proof and the limits of proof, which negatively affects the law enforcement practice. The last part of the article is devoted to a detailed analysis of the legal status of the court in the context of judicial evidence and the search for the best option for securing its status, taking into account both legislative experience and case law. Assessing current scientific point of view, it can be concluded that the court can be regarded as a subject of proof, since it has separate powers within this activity, without which the purpose of proof and the objectives of civil justice cannot be achieved. In addition, changes to the procedural law of 2017 have expanded the powers of the court and are a manifestation of a worldwide trend to strengthen the role of the court, known as case management. As a result, evidence is proposed to be considered as a procedural form of knowledge of the facts of the case by the court and the parties to the case, based on a study of the means of proof provided by law to establish the particular circumstances to which the parties refer as grounds for their claims and objections, as well as other circumstances relevant to consideration of the case.

Key words: proof, judicial evidence, judicial knowledge, subject of proof, case management.

Список використаних джерел:

1. Курс цивільного процесу : Підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін. ; за ред. В.В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1352 с.
2. Афанасьев С.Ф. Проблема истины в гражданском судопроизводстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Саратов, 1998. 22 с.
3. Клейнман А.Ф. Основные вопросы теории доказательств в советском гражданском процессе / Отв. ред. М.А. Гурвич. Академия наук СССР. Институт права. Москва; Ленинград :Изд-во АН СССР, 1950. 72 с.
4. Решетникова И.В. Курс доказательственного права в российском гражданском судопроизводстве. Москва : Норма – Инфра-М, 2000. 288 с.
5. Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания / Науч. ред.: Аврах Я.С. 2-е изд., доп. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1976. 206 с.
6. Юдельсон К.С. Избранное: Советский нотариат. Проблема доказывания в советском гражданском процессе. Москва; Екатеринбург, 2005. 615 с.
7. Гуреев П.П. Понятие судебного познания и доказывания в гражданском процессуальном праве. *Курс советского гражданского процессуального права*. Т. 1. Москва : Наука, 1981. С. 340–373.
8. Кац А.К. Некоторые вопросы теории советского гражданского процесса / А.К. Кац, А.Ф. Козлов, К.И. Комиссаров и др. *Краткая антология Уральской процессуальной мысли* / Под ред. В.В. Яркова. Екатеринбург : Изд-во Гуманит. ун-та, 2004. 652 с.
9. Сахнова Т.В. Регламентация доказательств и доказывания в гражданском процессе. *Советское государство и право*. 1993. № 7. С. 52–60.
10. Сахнова Т.В. Судебная экспертиза. Москва : Городец, 1999. 368 с.
11. Треушников М. К. Судебные доказательства. М., 1998. 285 с.
12. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 3 : Доктрина приватного права України / Н.С. Кузнецова, С.О. Харитонов, Р.А. Майданик та ін.; за заг. ред. Н.С. Кузнецової. Харків : Право, 2013. 760 с.
13. Васильковский Е.В. Учебник гражданского процесса. Москва : Статут, 2003. 382 с.
14. Гольмстен А.Х. Учебник русского гражданского судопроизводства / Под ред. Попова Ю.А., Треушников М.К. Краснодар : Изд-во КГАУ, 2004. 484 с.
15. Афанасьев С.Ф. Проблема истины в гражданском судопроизводстве : Учебное пособие / Под ред. И.М. Зайцева; Министерство образования РФ. Саратовская государственная академия права. Саратов, 1999. 136 с.

16. Ванеева Л.А. Судебное познание в советском гражданском процессе : Учебное пособие / Под ред. Н.А. Чечиной; Министерство высшего и среднего специального образования РСФСР. Дальневосточный государственный университет. Владивосток, 1972. 133 с.
17. Клейнман А.Ф. Новейшие течения в советской науке гражданского процессуального права : Очерки по истории. Москва :Изд-во МГУ, 1967. 119 с.
18. Балюк М.І. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях) / М.І. Балюк, Д.Д. Луспенник. Харків : Харків юридичний, 2008. 708 с.
19. Бабенко В.В. Доказування в господарському процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2007. 19 с.
20. Арбитражный процесс : учебник для вузов / под ред. проф. М.К. Треушникова. Москва : Изд-во «Спарк»; Юридическое бюро «Городец», 1997. 795 с.
21. Комаров В.В. Доказування та докази в цивільному судочинстві : Текст лекцій. Харків : Українська юридична академія, 1991. 36 с.
22. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 2. 550 с.
23. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Отв. ред. Н.В. Жогин. Москва : Юридическая литература, 1973. 736 с.
24. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Київ : «Українська книга», 2000. С. 91.
25. Конверський А.Є. Логіка : Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Четверта хвиля, 1998. 271 с.
26. Баулин О.В. Бремя доказывания при разбирательстве гражданских дел. Москва : Городец, 2004. 272 с.
27. Штефан М.Й. Цивільний процес : підруч. для юрид. спец. вищих закладів освіти. Київ : Ін Юре. 1997. 608 с.
28. Курьлев С.В. Основы теории доказывания в советском правосудии. Минск : Изд-во БГУ, 1969. 204 с.
29. Сахнова Т.В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты. Москва : Волтерс Клувер, 2008. 696 с.
30. Рішення Дрогобицького міськрайонного суду від 12 грудня 2013 р. у справі № 1306/1844/2012. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/36314273>
31. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 8 грудня 2014 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42093616>
32. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 12.06.2009 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09>
33. Треушников М.К. Доказательства и доказывание в советском гражданском процессе. Москва : Изд-во МГУ, 1982. 160 с.
34. Кудрявцева Е.В. Современная реформа английского гражданского процесса : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.15. Москва, 2008. 52 с.
35. Цувіна Т.А. Право на суд у цивільному судочинстві : монографія. Харків : Слово, 2015. 281 с.